

Tulkintaan liittyvän mielivallan ratkaisuyrityksiä kvalitatiivisessa analyysissä

Pekka Räsänen: *VTT, tutkijatohdori, sosiologian laitos, Turun yliopisto*
pekka.rasanen@utu.fi

Janus vol. 14 (2) 2006, 167-173

Janus

tutkimusmenetelmien menestyksekkäs käyttö on tunnetusti haasteellista, olipa kyse kulttuuristen tai sosiaalisten ilmiöiden tarkastelusta. Menetelmien omaksumista ja käyttöä hankaloittaa etenkin se, että aineistonanalyysitekniikat ovat pääosin standardoimattomia ja kunkin tutkimuksen analyysiprosessi on aina verrattain omintakeista. Tästä huolimatta laadullinen tutkimus on vakiinnuttanut asemansa vankaksi myös suomalaisessa sosiaalityön, sosiologian ja yhteiskuntapolitiikan tutkimuksessa ja opinnäytetöiden laadinnassa.

Kvalitatiivisista menetelmistä puhuttaessa korostetaan eri asioita kuin kvantitatiivisten menetelmien yhteydessä. Tämä on useimmiten järkevää, sillä laadullinen ja määrällinen tutkimustoiminta ovat monessa mielessä erilaisia. Vaarana on kuitenkin, että liialliset pyrkimykset erotella tutkimusmenetelmien erityispiirteitä voivat johtaa empiirisen tutkimuksen yleisten kriteerien unohtamiseen. Siksi laadullisten aineistojen käsittelyn metodologiaa ja jäsenystekniikoita olisi syytä tarkastella myös määrällistä analyysia koskevien periaatteiden valossa.

Tämän puheenvuoroartikkelin tavoitteena on tuoda esille sellaisia laadulliseen analyysiin liittyviä erityiskysymyksiä, joita sosiaalitieteellisessä kirjallisuudessa ei ole juurikaan pohdittu. Käyn aluksi läpi yleisiä näkemyksiä sosiaalitieteellisen tutkimuksen empiirisistä lähtökohdista ja siitä, miten nämä heijastuvat laadulliseen tutkimukseen. Tämän jälkeen käsittelen tulkintaa laadullisten aineistojen varsinaisena analyysimene-

telmänä. Nostan esille myös eräitä tulkintojen oikeuttamiseen liittyviä metodologisia pulmia. Lopuksi tarjoan kolme periaatteellista ohjetta aineistotulkintaan liittyvien mielivaltaongelmien ratkaisemiseksi.

Artikkelissa käsitellään menetelmäkysymyksiä sillä tavalla kuin tutkimusraporttien lukija ne kohtaa. Tarkastelu kiinnittyy pääasiassa tavanomaisen haastattelututkimuksen viitekehysten hyödyntämiseen aineiston jäsenysvaiheissa. Laadullisen tutkimuksen metodologiaa koskevien kysymysten yhteydessä sivutaan myös määrällisen tutkimuksen menetelmäratkaisuja.

Empiirisen tutkimuksen lähtökohdat kvalitatiivisessa tutkimuksessa

Sosiaalitieteellisen tutkimuksen empiiriset lähtökohdat ovat aina jollakin tavalla hahmotetun ilmiön systemaattisessa jäsentämisessä. Tutkimuskäytäntöjen kannalta on tärkeää määritellä, miten tutkimuskohdetta lähestytään ja missä muodossa sitä tarkastellaan. Toisin sanoen kyse on todellisuuden yksinkertaistamisesta ja suh- tautumisesta siihen (Räsänen 2005, 89-92).

Sekä kvantitatiivisessa että kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään tarkastelemaan ilmiötä tavalla tai toisella mittaamalla. Mittaaminen edellyttää ilmiön operationalisointia eli saattamista mitattavaan muotoon. Kuten tiedämme, mitään havaintoyksikköjä ei voida mitata sellaisenaan,

“Tulkintaan liittyvän..”

vaan on keskityttävä joihinkin niiden yksittäisiin piirteisiin (Uusitalo 1991, 78). Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tämä tarkoittaa tutkimuskohteen tyypistämistä tai pelkistämistä yleensä verbaaliseen eli kielelliseen muotoon. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa tarkasteltavaa ilmiötä koskeva informaatio tiivistetään puolestaan numeeriseen muotoon.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei useinkaan puhuta mittaamisesta ja ilmiöiden operationalisoinnista, vaan tavoitteena on lähestyä todellisuuden ominaispiirteitä mahdollisimman pitkälle niiden alkuperäisessä muodossa – esimerkiksi haastattelutilanteeseen liittyvien olosuhteiden valossa. Kerättyihin aineistoihin viitataan todellisuuden pelkistämisen kannalta ongelmallisesti, muun muassa ”paloina maailmaa” (Alasuutari 1994) tai yksinkertaisesti ”tutkimuskohteina” (Raunio 1999). Esimerkiksi tavanomaisen teemahaastattelun ollessa kyseessä, puhutaan yleensä haastattelijan ja haastateltavan välisestä luonnollisesta vuorovaikutustilanteesta, jossa tuodaan esille siihen liittyvät valtasuhteet ja viestintäongelmat.

Käytännössä haastattelututkimuksessa halutun ilmiökokonaisuuden jäsentäminen tapahtuu kuitenkin siten, että haastattelija esittää haastateltavalle joukon kysymyksiä, joihin haastateltava vastaa joko omin sanoin tai annettujen vaihtoehtojen mukaan. Tavallisesti kysymysten esittäminen etenee haastattelurungon tai muutoin keskustelun kohteeksi rajatun teeman sallimissa puitteissa. Kerätty aineisto on tekstiksi litteroitu- na yleensä seuraavan esimerkin kaltaista:

Haastattelija: Eli jos sun pitäis nyt jollekin uudelle ihmiselle ruveta selittämään, että mitä riski tarkoittaa, niin mitä sä sanoisit, ett se on?

Vastaaja: Tota noin, minusta se on kyllä sel- laista, että uskaltaa toteuttaa niinku tavallaan omia ajatuksia, elikkä vaikka että sä uskallat perustaa firman tai sehän on riski tavallaan. Tai sitten ihan toisesta laidasta, että ajattelet

ett uskallatko ajaa humalassa autoa, sekin on tosi iso riski se.

Edellä esitetty tekstikatkelma, joka on osa yhdestä puolistrukturoidusta teemahaastattelusta (Erola & Räsänen 1998), kuvaa haastattelijan ja vastaajan välistä sananvaihtoa riskin käsitteeseen liittyen. Haastattelija pyytää haastateltavaa määrittelemään kyseisen käsitteen sisältöä. Tämä esimerkkisitaatti havainnollistaa hyvin sitä, että haastattelutilanteen niin sanottua luonnollista vuorovaikutusta kyetään lähestymään teksti- muotoisen aineiston avulla hyvin rajoitetusti. Siten haastatteluaineistot edustavat ennen muuta tekstiksi pelkistettyä informaatiota kielellisesti hahmotetusta todellisuudesta.

Samalla on syytä huomata, että tutkimuskohteen olevien ilmiöiden (esimerkiksi haastateltavien käsitysten tai asenteiden) määrittely tapahtuu suurelta osin vasta tiedonkeruutilanteessa. Mikäli otamme tähän rinnalle määrällisen tutkimuksen esimerkiksi tavanomaisen kyselytutkimuksen (survey) muodossa, huomaamme tilanteen olevan varsin toisenlainen. Kyselytutkimuksessa tutkittavat ilmiöt operationalisoidaan lomakkeessa esitettyjen kysymysten (tai kysymyspattereiden) avulla lähestyttäväiksi, ja kysymykset pyritään laatimaan siten, että jokainen vastaaja ymmärtää ne mahdollisimman samalla tavalla. Määrällisessä muodossa kerätty informaatio on myös yhteismitallista kaikkien vastaajien osalta, koska käytetyt vastausvaihtoehdot esitetään avokysymyksiä lukuun ottamatta valmiina eli strukturoidussa muodossa.

Sen sijaan laadullisissa tutkimuksissa kerätyt aineistot ovat ”jäsentymätöntä tekstimassaa”, jota on yleensä monin verroin enemmän kuin tutkimusraportin sivuille voi sellaisenaan mahduttaa. Aineiston luonteeseen liittyikin kvalitatiivisen analyysin kenties keskeisin metodologinen ongelma. Aineistoja koskevien tulkintojen teolle ei nimittäin ole olemassa mitään standardoitua analyysimenetelmää.¹ Tästä johtuen moni ai-

“Tulkintaan liittyvän...”

neiston analyysia aloitteleva onkin usein koko lailla hukassa siinä vaiheessa, kun kerätylle aineistolle pitäisi alkaa tehdä varsinaisia analyysi-toimenpiteitä. Mutta miten aineistosta tehtäviä tulkintoja voidaan ylipäänsä tehdä ja miten ne ovat oikeutettavissa?

Tulkinta laadullisten aineistojen ”analyysimenetelmänä”

Tieteellisen tutkimuksen lähtökohdat liittyvät keskeisesti erilaisten analyysitekniikoiden käyttöön. Toki myös erilaisia käsitteellisiä tekniikoita laadullisesta aineistosta tehtävien tulkintojen jäsentämiseksi on olemassa. Esimerkiksi löydettyjä ”diskursseja”, ”puheavaruuksia” tai hahmotettuja ”kehyksiä” voidaan luokitella ja erotella toisistaan eri tavoin. Tällaisiin tekniikoihin voidaan viitata menetelminä esimerkiksi diskurssi-, narratiivi- tai kehysanalyysissa. Kyseiset tulkintojen jäsentämisen tekniikat eivät kuitenkaan ole tiukassa mielessä varsinaisia analyysimenetelmiä. Tähän on kaksi syytä.

Ensinnäkään mikään esitetystä analyysitekniikoista ei sitoudu kontekstista riippumattomien periaatteiden käytölle. Laadullisessa tutkimuksessa esimerkiksi kehukseksi tai diskurssiksi nostetaan jokin tärkeäksi koettu tulkinta aina tarkastelukontekstin mukaan. Voimakkaasti kontekstisidonnaisten tekniikoiden vastakohtaksi voidaan esittää tilastollisiin testeihin perustuvat menetelmät kvantitatiivisen tutkimuksen puolelta. Esimerkiksi parametrisia testejä käyttävä tutkija tietää, että analyyseissa tehtävä mallinnus perustuu otoksen ja perusjoukon tietyille arvoille, kuten keskiarvolle tai keskihajonnalle, silloin kun otoksen jakauma on tunnettu. Epäparametrisissa testeissä keskitytään taas muuttujien jakauman selvittämiseen havaittujen muuttujafrekvenssien avulla. Tilastolliset testit ovat kulloisistakin tutkimuskonteksteista melko riippumattomia, koska niihin tukeutuen voidaan tehdä päätelmiä otoksen ja perusjoukon välillä

aineistosta toiseen siirryttäessä. Niiden soveltamista rajoittavat periaatteessa vain mitta-asteikot ja käytössä olevien havaintoyksiköiden lukumäärä.

Toiseksi yksikään laadullinen analyysimenetelmä ei sano mitään siitä, mikä analyysissa löydetty tulkinta todellisuudessa on. Toisin kuin esimerkiksi matemaattisesti määriteltävissä oleva keskiarvo, todennäköisyys tai vedonlyöntisuhde määrällisen tutkimuksen kohdalla, laadullista tutkimusraporttia lukevalla henkilöllä ei ole tietoa siitä, miksi juuri tietyt tulkinnat ovat keskeisiä tai miten ne edes rakentuvat. Tässä yhteydessä onkin aiheellista tuoda esille Matthew B. Milesin ja A. Michael Hubermanin (1994) esittämä kysymys, joka on kenties tärkein yksittäinen laadulliselle tutkimukselle esitetty kysymys:

...(t)he analyst of qualitative data has very few guidelines for protection against self-delusion, let alone the presentation of unreliable and invalid conclusions to scientific or policy-making audiences. How can we be sure that an “earthy”, “undeniable”, “serendipitous” finding is not, in fact, wrong? (Miles & Huberman 1994, 2.)

Miten voimme siis olla varmoja siitä, etteivät tutkimuksissa esitetyt tulkinnat ole vääriä? Valtavirtaa edustavan laadullisen tutkimuksen näkökulmasta vastaus kysymykseen on yksiselitteisen karu: emme millään tavalla! Esitettyjen tulkintojen oikeellisuuden tarkastaminen on tutkimusraportin lukijalle useimmiten täysin mahdotonta. Siten laadullisten aineistojen käyttöön perustuvaa tutkimusta voidaan syyttää eräänlaisesta tulkinnallisesta mielivallasta. Mitä tämä on ja miten se toteutuu käytännössä?

Tulkinnan mielivalta

Sosiaalitieteelliselle laadulliselle analyysille tyyppinen – esimerkiksi teemoja, diskursseja tai

“Tulkintaan liittyvän..”

kehyksiä näennäisen vapaamuotoisesti etsiskelevä – tutkimus edustaa tulkinnallista mielivaltaa ainakin kahdessa mielessä. Ensimmäinen taso liittyy aineiston tiivistykseen ja aineiston olen-naisten ominaispiirteiden esittämisen proble-matiikkaan, toinen aineiston niin kutsuttuihin merkitysrakenteisiin.

Tutkimusraporteissa esimerkiksi haastattelu-sitaatteja joudutaan käyttämään usein varsin niukasti, jotta sivujen määrä kyetään pitämään kohtalaisena. Koska laadullisiin aineistoihin ei voida sovittaa mitään systemaattisia ”aineiston tiivistystekniikoita”, kuten keskiarvoja tai hajon-taa kuvaavia tunnuslukuja, jäävät aineistosta teh-tävät pelkistykset aina tutkijan omista valinnoista riippuviksi. Toki myös laadullisessa tutkimuksessa tukeudutaan yleensä erilaisiin tulkinta- ja tutki-musteorioihin, jotka helpottavat aineiston tii-vistämistä jonkin verran esimerkiksi siten, että niistä voidaan saada apua siihen, millaisiin asiayh-teyksiin tutkija keskittyy. Teorialähtöisen tulkinnan osaltakaan laadullisella tutkimuksella ei ole käytettävissä mitään standardoituja aineiston tunnuspiirteisiin keskittyviä tarkasteluksiköitä.²

Aineiston tiivistystä koskevien ongelmien ohel-la on usein myös niin, että tutkimusraporteissa esiintyvät sitaatit ovat harvoin yksiselitteisiä. Toisin sanoen sitaateille annetuille tulkinnoille on useimmiten mahdollista esittää vaihtoehtoi-sia, toisinaan jopa täysin päinvastaisia tulkintoja. Moni opiskelija onkin vuosien varrella todennut, että ”se on ihan sama miten mitäkin tekstin-pätkiä tulkitsee, tulkinnathan ovat aina oikein!”. Vaikka asia ei aivan näin olisikaan, on laadullista tutkimusraporttia lukevan usein vaikea nähdä, mihin tutkimuksessa esitetyt tulkinnat perus-tuvat tai ovatko ne oikeutettavissa suhteessa aineistoon.

Esimerkiksi haastattelututkimusraportteja luki-essa vaikuttaa toisinaan siltä, että haastatelta-van ”oma ääni” ei kuulu lainkaan tutkijan tälle äänelle antamien ”merkitysten” takaa. Siten

tutkimuksesta kiinnostunutta yleisöä saattaa vaivata epätietoisuus siitä, missä määrin yhden tai kolmen sitaatin esittäminen vastaa haastatel-tavan (tai useamman haastateltavan) todellisia käsityksiä. Usein on niin, että vapaamuotoisesta puheesta voidaan vangita hyvinkin monenlaisia merkityksiä riippuen siitä, millaisessa valossa haastateltava tai tarkasteltava ilmiökokonaisuus halutaan esittää. Mikäli tutkija taas päätyy vilje-lemään raporttinsa sivuille kymmeniä erilaisia sitaatteja, hämärtyvät tutkimuksen keskeiset argumentit helposti kokonaan. Määrällisen tut-kimuksen kohdalla tilanne on tässä mielessä eri-lainen, koska esimerkiksi survey-tutkimuksessa kerätyt vastaukset ovat arvioitavissa vastaajien osalta yhdenmukaisin kriteerein.³

Voidaan esittää, että tulkinnan mielivaltaan liit-tyvät kysymykset ovat laadullisen tutkimuksen suurin uskottavuusongelma. Esimerkiksi tapaus-tutkimusten yleistettävyyteen liittyvät ongelmat, joihin on kohdistettu paljon huomiota (esim. Peuhkuri 2005, 296-299; Raunio 1999, 327-328; Yin 1989), eivät ole uskottavuuskysymysten kannalta likimainkaan yhtä keskeisiä.⁴ Tulkinnal-lisesta mielivallasta johtuen esimerkiksi esitetyt tutkimustulokset ovat vain harvoin yksiselittei-sesti perusteltavissa tai suuren tutkijajoukon kollektiivisesti hyväksymiä.

Laadullinen tutkimus ei useinkaan kiinnosta aka-teemista lukijakuntaa ensisijassa tutkimuksessa saatujen tulosten eli uuden empiirisen tiedon kannalta. Opinnäytetöiden kirjallisuuskatsauksis-sa ja tutkimusraporttien sivuilla toisiin laadullisii-n tutkimuksiin viitataan lähinnä aihevalintojen osalta eikä esimerkiksi siksi, että tutkimustulok-sia käytäisiin läpi aikaisemman tietämyksen nä-kökulmasta. Taipumus antaa tutkimustuloksille suhteellisen vähäistä painoarvoa selittyy osittain sillä, että reaali maailman ilmiöt nähdään yleensä jo lähtökohtaisesti moniulotteisina ”merkitysrakenteina”. Vaihtoehtoisia ja näkökulmariippuvai-sia todellisuuskäsityksiä korostavilla ajatustavoilla, kuten esimerkiksi sosiaalisella konstruktionismil-

“Tulkintaan liittyvän...”

la ja semiotiikalla, on vankka jalansija laadullisen tutkimuksen kentällä (esim. Alasuutari 1994, 62-63; 97-98; Raunio 1999, 238-240). Tästä johtuen yksittäisissä tutkimuksissa tarjotaan vain yhdenlaisia jäsennyksiä tutkimuskohteena olevista ilmiöistä, vaikka niille olisi mahdollista esittää myös vaihtoehtoja.

Joka tapauksessa tulkinnan mielivaltaan liittyvien kysymysten käsittely on ollut laadullisen tutkimuksen yhteydessä melko olematonta. Tähän on varmasti monia syitä, joista yhtenä keskeisenä voidaan pitää laadulliselle tutkimukselle ominaista tapaa problematisoida tutkimuskohteen ja tutkijan välinen ero. Tämä problematisointi on näkyvästi esillä paitsi konstruktionistista tutkimusperinnettä edustavissa tutkimuksissa myös silloin, kun esimerkiksi teemahaastattelun valintaa halutaan perustella metodologisesti (esim. Suoninen 2002, 18-20; Raunio 1999; ks. myös Eskola & Suoranta 1998). Tutkimuskohteeksi nähdään siis paitsi ihmisten toiminta, myös sosiaalisen vuorovaikutuksen, kulttuurisen järjestelmän ja sen tuottamien merkitysten ymmärtäminen. Luonnollisesti myös tutkijan oma toiminta on osa tätä kokonaisuutta.

Ontologisesti on tietenkin niin, että hyvin harvaa ilmiötä voidaan tutkia ilman, että tutkittavaan ilmiöön samalla vaikutettaisiin jollakin tavalla. Jopa moderni fysiikka on myöntänyt mittausinterventio välttämättömät vaikutukset noin sadan vuoden ajan. Aineiston analyysin tasolle ulotettuna tämä ajatus on kuitenkin metodologisesti kestävä: mikäli aineistoa ei mielletä tutkijasta riippumattomaksi, ei aineistoa voida työstää kuin vain ja ainoastaan niillä ehdoilla, jotka yksi tutkija tietää juuri nimenomaisessa asiayhteydessä käyttökelpoisiksi.

Systemaattista aineistojen käsittelyä koskevan vaatimuksen valossa impressionistisesta ”mutu-analyysistä” – jossa esitettyjen tulkintojen lopullinen legitimointi tehdään enemmän tai vähemmän mielivaltaisesti ”musta tuntuu -tyy-

liin” – pitää pyrkiä eroon. Esitän lopuksi kolme periaatteellista ohjetta, joiden avulla aineistotulkinnan mielivaltaisuutta voidaan ainakin osittain vähentää.

Ratkaisuyrityksiä

Kuten kaikki tunnetut menetelmäkirjat korostavat, ovat laadulliset analyysitekniikat vahvasti aineistosidonnaisia ja analyysissa toteutettavat ratkaisut kytkeytyvät vähemmän yksiselitteisiin sääntöihin (esim. Alasuutari 1994, 38-39; Newman & Benz 1998, 16-17; Strauss 1987). Siksi niihin ei voi suhtautua samalla tavalla erilaisia analyysitoimenpiteitä koskevana ohjeina kuin tilastomenetelmiin. Tästä huolimatta myös laadullisiin aineistoihin liittyvän tulkintaprosessin läpinäkyvyyttä voidaan parantaa monella tavalla. Tämä on mahdollista jopa niin, että erilaiset tavat ovat tiivistettävissä toisiaan tukeviksi analyysiperaatteiksi.

Aineistoa koskevien tulkintaprosessien yksityiskohtainen eksplikointi

Laadullisen aineiston analyysi tapahtuu aineiston joidenkin ominaispiirteiden valossa. Tältä osin analyysia onkin kuvattu usein ”metodisesti avoimeksi” tai luonteeltaan ”aineistolähtöiseksi”. Samalla aineistoja kuitenkin työstetään monin eri tavoin ja useimmiten kekseliäästi. Siten yksi ratkaisu tulkintojen mielivaltaa vastaan löytyy jo siitä, että tutkija kirjoittaa raporttiinsa niin tarkasti kuin mahdollista aineistonsa luokittelua ja jäsentelyä koskevat yksityiskohdat.

Miksi valittu tulkinta on niin keskeinen tutkimuskysymysten kannalta? Miten tulkinta oikeastaan löytyi ja miten siihen päädyttiin? Näihin kysymyksiin vastaamisessa etenkin laadulliseen analyysiin kehitetyt tietokoneohjelmistot ovat useimmiten varsin hyödyllisiä (esim. Fielding & Lee 1998; Luomanen & Räsänen 2002). Tietokoneohjelmistojen käytön vakiintuminen laa-

“Tulkintaan liittyvän..”

dullisessa tutkimuksessa parantaisi oleellisesti laadullisen tutkimusprosessin dokumentointimahdollisuuksia.

Tulkintojen kvantitatiivinen tarkastelu

Laadullinen analyysi on usein tekemisissä määrällisesti hahmottuvien ilmiöiden kanssa, kuten esimerkiksi laatueroiltaan poikkeavien selonteokojen tai luokitusten kanssa. Mikäli jokin asia on ”tyypillinen” tai se ”leimaa” tutkimusaineistoa, on tällöin järkevää esittää myös määrällistä informaatiota esimerkiksi siitä, kuinka monesta vastauspuheenvuorosta kyseinen asia löytyi. On tietenkin tärkeää huomata, että aineistoluokituksista tehdyt määrälliset vertailut ovat edelleen tutkijan omia tulkintoja, eivätkä ne täten edusta haastateltavien tai muiden informanttien itse asioille lausumia merkityksiä.

Aineiston objektiivisten ominaispiirteiden hyödyntäminen

Tekstin pohjalta tehtyjen tulkintojen ohella laadullisia aineistoja voidaan tarkastella monin tavoin ”objektiivisesti”. Tällaista tarkastelua rajoittavat periaatteessa vain litterointitarkkuuteen liittyvät seikat. Objektiivisiä ominaispiirteitä on mahdollista tutkia esimerkiksi etsimällä vastauksia siihen, kuinka monesta diskurssista löytyy tulkintakriteerinä käytetty sanayhdistelmä tai millä tavalla puheessa esiintyvät tauot ja täytesanat tukevat tutkijan tekstille antamaa tulkintaa. Haastattelututkimusten kohdalla yksi käyttökelvoinen keino on esimerkiksi etsiä tulkintoihin liittyviä avainsanoja haastateltavan puheesta. Tekstissä esiintyvien objektiivisten tunnuspiirteiden tarkastelua on mahdollista tehdä myös määrällisiä analyysikeinoja hyödyntämällä, kuten laskemalla tiettyjen kielellisten ilmauksien esiintymisfrekvenssejä.

Lopuksi

Edellä tarjotut periaatteet toteutuvat jo nyt joissakin laadullisen tutkimuksen perinteissä. Esimerkiksi keskusteluanalysissa puhujien äänenpainoja sekä puheessa esiintyviä taukoja ja äänenpainoja voidaan tarkastella hyvinkin seikkaperäisesti (esim. Tainio 1997). Toisaalta analyysiprosessin eri vaiheiden eksplikointi tekee grounded theory -lähestymistavasta oman aineistonjäsenitys- ja koodausperinteensä (esim. Glaser & Strauss 1967; Strauss 1987). Niin ikään Charles Raginin kvalitatiivisessa vertailevassa analyysissä (qualitative comparative analysis, QCA) ilmiöiden kvantifiointiin perustuvien totuustaulukoiden käyttö on keskeisellä sijalla (esim. Ragin 1998).

Olisi kuitenkin suotavaa, että edellä läpikäytyt periaatteet tulisivat yleensäkin laadullisen analyysin yleiseksi lähtökohdiksi. Tämä olisi hyväksi paitsi tutkimustulosten arviointia ajatellen, myös toivottavaa sosiaalitieteiden yleisen menetelmäkehityksen kannalta. Yhtenäisemmät metodologiset periaatteet vähentäisivät osaltaan esimerkiksi useampaa vaihtoehtoista tulkintaa samasta aineistosta korostavien tutkimuslähtökohtien tarvetta, ja toimisivat yleisemminkin esteenä relativismin sudenkuopille. Tämä olisi omiaan lisäämään myös aineistojen arvioitavuudesta ja analyysitoimenpiteiden toistettavuudesta (eli tutkimuksen validiteetista ja reliabiliteetista) käytävää keskustelua. Periaatteiden hyväksyminen lisäisi niin ikään laadullisen tutkimuksen tieteellistä uskottavuutta – myös muiden kuin laadullisten tutkijoiden omassa silmissä.

Viitteet

¹ Pääasiallisiksi tulkintatekniikoiksi nimetään kirjallisuudessa yleensä koodaus, luokittelu, abstrahointi eli pelkistäminen sekä teemoittelu ja tyypittely (esim. Eskola & Suoranta 1998, 175-186; Newman & Benz 1998; Raunio 1999). Konkreettisesti ymmärrettynä laadullisten aineistojen analyysi edustaa kuitenkin aina kielelliseen muo-

“Tulkintaan liittyvän...”

toon typistetyin aineiston tulkintaa.

² Aineistoasiakirjoja (esim. haastatteluja) voidaan otiskoida, jaksotta ja pätkiä eri pituisiin analyysiyksiköihin ja täten myös aineistosta tehtävää tulkintaprosessia kyetään systematisoimaan tehtyjä jakoja noudattaen. Kuitenkin myös tällaisten tekniikoiden käyttö, jota esiintyy muun muassa keskustelu- ja diskurssianalyyseissä sekä useissa tietokoneavusteisissa lähestymistavoissa, on käytännössä täysin aineistosisidonnaista.

³ Tietenkin myös määrälliseen analyysiin liittyy monenlaisia tulkintaongelmia. Aineiston käsittelyn osalta nämä ovat kuitenkin laadullista analyysia vähäisemmät ja kohdistuvat käytettyjen mittareiden osalta lähinnä operationalisointiin. Kyselylomakkeissa esitetyt kysymysten muotoilu on todellisuudessa harvoin täysin yksiselitteistä. Tutkimuksissa jo kerätyt vastaukset ovat silti lähtökohdaisesti yhdenmukaisesti arvioitavissa, mittauksessa käytetyllä asteikolla sallittujen tunnuslukujen mahdollistamissa puitteissa.

⁴ Laadullisissa tutkimuksissa saavutettujen tulosten sovellusarvoa kritisoidaan usein siitä syystä, ettei tutkimushenkilöiden valinnassa tukeuduta satunnaisotantaan tai muihin perusjoukon edustavuutta tavoitteleviin otanta-asetelmiin. Yleistämiseen liittyvien ongelmien ratkaisuksi on esitetty muun muassa eritasoisia väitteitä tutkimustulosten oikeellisuudesta ”teoreettisina indikaatioina”. Tällöin tukeudutaan siis siihen, että jokin tulos oletetaan teoreettisessa mielessä tärkeäksi myös kerätyn näytteen ulkopuolella, vaikka tällaiselle yleistämiselle ei olisikaan aineistopohjaa.

Kirjallisuus

- Alasuutari, Pertti (1994) Laadullinen tutkimus. 2. painos. Vastapaino: Tampere.
- Eskola, Jari & Suoranta, Jari (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 2. painos. Vastapaino: Tampere.
- Erola, Jani & Räsänen, Pekka (1998) Suomi 1999 -kyselyä alustavat teemahaastattelut 15.5.-30.8.1999. Erola & Räsänen: Turku.
- Fielding, Nigel G. & Lee, Raymond M. (1998) Computer Analysis and Qualitative Research. Sage: London.
- Glaser, Barney & Strauss, Anselm L. (1967) The Discovery of Grounded Theory. Strategies For Qualitative Research. Aldine De Gruyter: New York.
- Luomanen, Jari & Räsänen, Pekka (2002) Tietokoneavusteinen laadullinen analyysi ja QSR NVivo -ohjelmisto. 2. uudistettu painos. Sosiologian tutkimuksia A 23 Sociological Research. Turun yliopisto: Turku.
- Miles, Matthew B. & Huberman, Michael A. (1994) Qualitative Data Analysis. An Expanded Sourcebook. Second Edition. Sage: London.
- Newman, Isadore & Benz, Carolyn R. (1998) Qualitative-Quantitative Research Methodology. Southern Illinois University Press: Carbondale.
- Peuhkuri, Timo (2005) Tapaustutkimuksen valinnat. Esimerkkinä saaristomeren rehevöitymis- ja kalankasvatuksesta. Teoksessa Pekka Räsänen & Anu-Hanna Anttila & Harri Melin (toim.) Tutkimus menetelmien pyörteissä – Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat. PS-kustannus: Jyväskylä, 291-308.
- Raunio, Kyösti (1999) Positivismi ja ihmistiede. Sosiaalitutkimuksen perustat ja käytännöt. Gaudeamus: Helsinki.
- Räsänen, Pekka (2005) Havaintojen mittaus ja aineiston jäsentämisen metodologia. Teoksessa Pekka Räsänen & Anu-Hanna Anttila & Harri Melin (toim.) Tutkimus menetelmien pyörteissä – Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat. PS-kustannus: Jyväskylä, 85-102.
- Strauss, Anselm L. (1987) Qualitative Analysis for Social Scientists. Cambridge University Press: Cambridge.
- Suoninen, Eero (2002) Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Diskurssianalyysi liikkeessä. 2. painos. Vastapaino: Tampere, 17-36.
- Tainio, Liisa (1997) Preferenssijäsennys. Teoksessa Liisa Tainio (toim.) Keskusteluanalyysin perusteet. Vastapaino: Tampere, 93-110.
- Uusitalo, Hannu (1991) Tiede, tutkimus, tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan. WSOY: Helsinki.
- Yin, R. K. (1989) Case Study Research. Design and Methods. London: Sage.